O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA XUSUSIY TADBIRKORLIK VA KICHIK BIZNESNI YANADA RIVOJLANTIRISHNING YO`NALISHLARI VA O`SISH TENDENSIYALARI

Mannopova Muazzam Sultonbekovna
Farg'ona davlat universiteti, jahon va mintaqaviy iqtisodiyot kafedrasi katta o'qituvchisi
Muzaffarxonov Saida'loxon Akmalxon o'g'li
Farg'ona davlat universiteti 1-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqola hozirgi kunda dunyoning eng rivojlangan mamlakatlarining asosiy foyda tarmog'iga aylanib, hamda oz vaqt ichida yirik mablag'ni o'ziga jalb eta oladigan, bandlikni ta'minlash, aholi o'rtasida o'rta mulkdorlar sinfini shakillantirish, ulkan iqtisodiy tarmoq ya'ni kichik biznes hamda tadbirkorlikni O'zbekiston Respublikasida rivojlantirish va Yalpi ichki mahsulot hajmini turlarini kengaytirish haqida yoritib o'tilgan.

Kalit so'zlar. Iqtisodiyot, kapital, biznes, tadbirkorlik, Yalpi ichki mahsulot, raqobat, tovar, eksport, servis, talab, taklif.

Направления и тенденции роста дальнейшего развития частного предпринимательства и малого бизнеса в Республике Узбекистан

Маннопова Муаззам Султанбековна
Ферганский государственный университет,
ст.преподаватель кафедры мировой и региональной экономики
Музаффарханов Саидалохон Акмалхон угли
студент 1 курса Ферганского государственного университета

Аннотация. В данной статье рассмотрены вопросы развития малого и среднего бизнеса, о котором стала основной доходной отраслью наиболее развитых стран мира и способна в короткие сроки привлечь большие суммы денег, обеспечить занятость, сформировать среди населения средний класс собственников, огромную экономическую сеть. Было разъяснено о развитии малого бизнеса и предпринимательства в Республике Узбекистан и увеличении ВВП.

Ключевые слова. Экономика, капитал, бизнес, предпринимательство, ВВП, конкуренция, товары, экспорт, услуга, спрос, предложение.

Directions and growth trends of further development of private entrepreneurship and small business in the Republic of Uzbekistan

Mannopova Muazzam Sultanbekovna
Fergana State University,
Lecturer of the Department of World and Regional Economy
Muzaffarkhanov Saidalakhon Akmalkhan ugli
1st year student of Fergana State University

Annotation. This article discusses the development of small and medium-sized businesses, which has become the main profitable industry in the most developed countries of the world and is able to attract large sums of money in a short time, provide employment, form a middle class of owners among the population, a huge economic network. It was explained about the development of small business and entrepreneurship in the Republic of Uzbekistan and the increase in GDP.

Key words. Economy, capital, business, entrepreneurship, GDP, competition, goods, export, service, demand, supply.

O’zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Miirziyoyevning iqtisodiy siyosati hamda ularni odilona amalga oshirish natijasida iqtisodiyotimiz tobora rivojlanib borishi ta`minlanmoqda. Shu bilan birga, mustaqillik yillarida O‘zbekistonda bozor iqtisodiyotining asosi bo‘lgan xususiy mulk ustuvorligini mustahkamlaydigan barqaror qonunchilik bazasi yaratilganini qayd etish zarurdir. O‘rta mulkdorlar sinfini shakllantirish, mamlakat iqtisodiyotini barqaror yuksaltirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va aholi daromadini oshirishning muhim omili bo‘lgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirish bo‘yicha qulay ishbilarmonlik muhiti hamda ishonchli huquqiy kafolatlar yaratildi. Natijada so‘nggi o‘n yilda yalpi ichki mahsulot tarkibida kichik biznes ulushi 31,1 foizdan 52,5 foizga o‘sdi, ushbu sohada bandlik darajasi iqtisodiyot tarmoqlarida ish bilan band aholi umumiy sonining 49,7 foizidan 74,5 foizigacha oshdi. Aholi daromadlarining 47 foizdan ziyodi tadbirkorlik faoliyatidan tushgan daromadlar hissasiga to‘g‘ri keladi. Tadbirkorlikning ilmiy asoslari mavjud bo`lib, quyidagicha talqin qilingan. **"Tadbirkor"** so‘zi fransuz tilidan olingan bo`lib, birinchi marta Jak de Bruslon tomonidan tuzilgan va 1723-yilda nashr etilgan, “Dictionnaire Universel de Commerce” nomli fransuzcha lug‘atda paydo bo‘lgan. Tadbirkorlikni o‘rganish klassik iqtisodchisi hisoblangan irland-fransuz iqtisodchisi Richard Kantillonning XVII asr oxiri- XVIII asr boshlaridagi ilmiy ishlarida o`rganilgan.

Xususiy tadbirkorlik– bu xususiy mulkchilikka asoslangan tadbirkorlikdir. Bu yerda tadbirkorlikga jalb etiladigan moddiy, moliyaviy resurslar,yaratilgan tovar va xizmatlar, ularni sotishdan kelgan daromad ,birinchidan,individual (yakka tarizda),

ikkinchidan korporativ (guruh tarkibidagi) xususiy mulk hisoblanadi. Bozor iqtisodiyotida yetakchi hususiy tadbirkorlik hisoblanadi. Shu sababli O’zbekistonda hususiy mulkning ustuvorligini ta’minlash strategik vazifa hisoblanadi. Yurtimizda xususiy tadbirkorlikning ko’plab turlari mavjud.Xususiy korxonalar(firmalar),fermer va dexqon xo’jaliklari,yakka tartibda biznes qilish doirasida kechadi. Tadbirkorlik O'zbekiston ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida hamda jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi salbiy ta'sirini yumshatish va oqibatlarini bartaraf etishda shunday kuch ekanligini namoyon etmoqda va yetakchi sohaga aylanmoqda.

Mamlakatimizda 2022- yilda kichik biznes subyektlari ulushi iqtisodiyotning asosiy tar-moqlari bo‘yicha qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaligida 95,9 %, qurilishda 73,6 %, xizmatlar sohasida 41,1 % v a sanoatda 21,5 % ni tashkil etdi. Shu bilan birga, 2022- yil yakunlari bo‘yicha kichik tadbirkorlik (biznes) subyektlari tomonidan 429 292,7 mlrd. so‘m miqdorida qo‘shilgan qiymat yoki iqtisodiyotdagi yalpi qo‘shilgan qiymatning 51,8 % i yaratilgan. Shundan 46,6 % i qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaligi, 11,0 % i sanoat, 9,5 % i qurilish tarmoqlari va 32,9 % i xizmatlar sohasiga to‘g‘ri keldi. Lekin hali tadbirkorlikning barcha qirralari va funksional xossalari yetarli darajada o'rganilmagan va natijada uning imkoniyatlari to'liq safarbar etilmaganligi ham ayondir. Demak, Iqtisodiy bilimlar va tadbirkorlik asoslari fani oldida ulkan vazifalar turibdi. Rivojlangan mamlakatlarda ishlab chiqariladigan yalpi ichki mahsulotning qariyb yarmi, ayrim mamlakatlarda esa undan ham кo'prog'i kichik biznesga to'g'ri keladi. O'zbekistonda yaratilayotgan yalpi ichki mahsulotda kichik va o'rta tadbirkorlik subyektlarining hissasi hozirgi kunda 52 foizdan oshdi va u yildan-yilga o'sib bormoqda.

Tadbirkorlik iqtisodiyotning barcha sohalari va tarmoqlarida tashkil etilgan, amalga oshirilmoqda va rivojlanib bormoqda. Lekin uning holati va rivojlanishi barcha tarmoqlarda bir xil emas. O'zbekistonda tadbirkorlik subyektlari (yuridik shaxslar) ning 60 foizi qishloq xo'jaligi, 18 foizi savdo va umumiy ovqatlanish, 12 foizi sanoat va qurilish sohalarida t ashkil etilgan, xizmat ko'rsatish sohasida ham kundan-kunga rivojlanib bormoqda. Yuridik shaxs bo'lmagan yakka tadbirkorlarning asosiy qismi savdo, umumiy ovqatlanish,ishlab chiqarish va ayrim xizmatlar ko'rsatish sohasida faoliyat olib bormoqdalar.Mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasining iqtisodiyotda band bo’lganlarning soni 2018- yilda 10128,8 ming, 2019- yilda 10318,9 ming, 2020- yilda 9865,7 ming, 2021- yilda 10070,7 ming, 2022- yilda 10321,8 mingtani tashkil etdi. Bu davirda kichik biznes subyektlarining soni 1,3 barobarga, ularning eksport ulushlari esa 2 barobarga yaqin ko’paygan. Qolaversa, yurtimizda bugunga kelib xususiy tadbirkorlikka keng miqiyosda imkoniyat eshiklari ochib borilmoqda. Tadbirkorlarga uzoq muddatga kredit berish, ularga davlat tomonidan belgilangan tartibda yordam va hattoki moliyaviy kapitali yetishmagan tadbirkorlarga intiyozlar ajratilmoqda. Xususiy tadbirkorlikni

rivojlntirish orqali tobora yuksalib borayotgan iqtisodiyotimizni yada rivojlantirishdan ko'zlangan maqsadlar: -bo'sh ish o'rni ko'proq yaratiladi, va jamiyatda ishsiz qatlam sezilarli darajada pasayadi; sog'lom raqobat yanada kuchayadi va albatta uni davlat nazorat qilib turishi zarur bo`ladi; - ichki bozor zarur tovarlar bilan to'yinadi va ishlab chiqarilayoygan tovarlar sifati yanada ortadi. Natijada narxlar darajasining pasayishi, talab va taklifning o`zaro muvofiq kelishiga olib keladi; - eksport hajmi sezilarli darajada ko'payadi; -chet el investorlarini jalb qilish yanada osonlashadi; - tovar turlari talab va taklifga qarab ko'payib boradi; - o'rta mulkdorlar sinfi shakillanadi.

Shu bilan birga kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish nafaqat jamiyat balki kishilar hayotiga ham ijobiy natijalarni olib keladi. Mamlakatda fuqarolar erkinliklari hamda hohishlari doim birinchi o'rindaturadi. Aholi o'zi istagan barcha turdagi tovarlarni erkin tanlov asosida sotib oladi. Servis (hizmat ko'rsatish) sohasi yanada rivojlanadi. Jamiyatda quyi tabaqa vakillari kamayib boradi. Pul aylanishi yanada jadallashadi va banklar faoliyatiga maksimal darajada e'tibor qaratiladi. Yalpi ichki mahsulot hajmining tadbirkorlar tomonidan yetkaziladigan ulushi oshadi.Xulosa o`rnida aytish mumkinki, bugungi kunda kichik biznes va hususiy tadbirkorlik kundan kunga rivojlanib borayotgan sohalardan biridir. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek kichik biznesning turli tarmoqlari mavjuddir. Umumiy ovqatlanish maskanlari, servis (hizmat ko'rsatish), oziq-ovqat ishlab chiqarish va yana bir qancha sohalar o'z faoliyatini olib bormoqda. Tadbirkorlikni rivojlantirish orqali mahsulot turini, sifatini va ichki bozor maksimal talabga javob berishiga erishishimiz mumkin. Xususiy tadbirkorlar ko'payib borishi sog'lom raqobatni rag`batlantiradi. Bu esa hozirda O'zbekistonning oz fursatlar ichida ulkan cho'qqilarni zabt etishi uchun imkoniyat eshiklarini keng ochib beradi.

Adabiyotlar.

1. Mannopova, M. S. (2018). Turizm yo`nalishida ta`lim berishning o`ziga xos xususiyatlari. *Бухоро вилоятининг туристик ва инвестицион салоҳияти халқаро илмий-амалий конференция материаллари*, *1*(6), 307-310.
2. Маннопова, М. С. (2019). Хорижий мамлакатларда аҳоли бандлигини таъминлашнинг моделлари ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари. *Европа Иттифоқи Erasmus+дастурининг MAGNET – Университетлар Ўзбекистонда ўрта ёш аҳолини ўқитиш ва касбга тайёрлаш марказларининг асосий ҳамкори*, *1*(5), 150-151.
3. Маннопова, М. С. (2019). Инвестиция бу мамлакат драйвери –истиқболли иқтисодиётнинг кафолатидир. *Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожлантиришнинг долзарб масалалари. Халқаро илмий-амалий конференция илмий мақолалар ва материаллари тўплами. Андижон*, *1*(7), 106-109.

4. Маннопова, М. С. (2019). Кластеры-как драйвер экономики. *II-Международная научно-практическая конференция Аграрная экономика в условиях глобализации и интеграции ВНИОПТУСК. г.Москва*, *1*(9), 23-25.

5. Маннопова, М. С. (2020). Фарғона вилоятида мева-сабзавотчилик соҳасида эришилган ютуқлар ва камчиликлар. *Фарғона вилоятини инновацион ривожлантириш: муаммолар ва ечимлар мавзусидаги республика илмий-амалий конференция материаллари Фарғона*, *1*(6), 124-127.

6. Маннопова, М. С. (2019). Озиқ-овқат саноати равнақининг беқиёс аҳамияти. *Ўзбекистон иқтисодий ахборотномаси*, *1*(1), 44-47.

7. Маннопова, М. С. (2022). Ўзбекистонда мева-сабзавотчилик йўналишидаги кластерларни ривожлантириш ва бошқаришнинг асосий вазифалари. *Biznes-эксперт*, *1*(6), 48-52.

8. Халматжанова, Г. Д., & Маннопова, М. С. (2020). РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ С УЧЁТОМ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ. In *МИНТАҚА ИҚТИСОДИЁТИНИ ИНВЕСТИЦИЯЛАШНИНГ МОЛИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ ВА ИННОВАЦИОН ЖИҲАТЛАРИ* (pp. 238-244).

9. Khalmatjanova, G. D., & Mannopova, M. S. (2021). Priority areas in agricultural development in the Republic of Uzbekistan. In *The Challenge of Sustainability in Agricultural Systems: Volume 1* (pp. 49-54). Cham: Springer International Publishing.

10. Маннопова, М. С. (2019). Основные проблемы в сфере переработки плодоовощной продукции в Республике Узбекистан. *Образование и наука в России и за рубежом*, (16), 175-180.

11. Маннопова, М. С., & Абдуллаева, Ш. Э. (2021). Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигини диверсификациялаш жараёнида мева-сабзавот кластерларини ривожлантиришнинг ўзига хос хусусиятларини. *Экономика и социум*, *10*, 89.

12. Mannopova, M. C. (2020). РАЗВИТИЕ КЛАСТЕРОВ В ПЛОДООВОЩНОМ НАПРАВЛЕНИИ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ И ИХ ФУНКЦИИ. In *МИНТАҚА ИҚТИСОДИЁТИНИ ИНВЕСТИЦИЯЛАШНИНГ МОЛИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ ВА ИННОВАЦИОН ЖИҲАТЛАРИ* (pp. 320-324).

13. Маннопова, М. С., & Хасанов, И. М. (2020). РАЗВИТИЕ ИНВЕСТИЦИЙ– ГАРАНТИЯ ПЕРСПЕКТИВНОЙ ЭКОНОМИКИ. In *МИНТАҚА ИҚТИСОДИЁТИНИ ИНВЕСТИЦИЯЛАШНИНГ МОЛИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ ВА ИННОВАЦИОН ЖИҲАТЛАРИ* (pp. 301-306).

14. Mannopova, M. S., & Khalildinov, A. A. (2022). THE IMPORTANCE OF THE EFFECTIVE USE OF FRUIT VEGETABLE CLUSTERS IN AGRICULTURE OF UZBEKISTAN. *Gospodarka i Innowacje.*, *29*, 117-120.

15. Mannopova, M. S. (2022). Main Directions of Development of Fruit and Vegetable Clusters in Agriculture of Uzbekistan. *American Journal of Economics and Business Management*, *5*(11), 106-109.

16. Mannapova, M., & Abdullayeva, S. (2022). THE WORK DONE AND THE DESIGNATED TASKS FOR THE DEVELOPMENT OF FRUIT AND VEGETABLE CLUSTERS IN UZBEKISTAN. *Gospodarka i Innowacje.*, *24*, 1126-1129.

17. Абдуллаева, Ш. Э., & Маннопова, М. С. (2022). Основные направления развития и управления плодоовощными кластерами. *Ta'lim fidoyilari*, *6*(7), 507-512.

18. Abdurahimovna, C. D., & Sultanbekovna, M. M. (2022). Cost and Accounting Concepts in Accounting and Their Accounting. *Global Scientific Review*, *4*, 21-26.

19. Маннопова, М. С. (2022). Ўзбекистон қишлоқ хўжалигида мева-сабзавотчилик кластерларини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари. *New innovations in national education*, *1*(6), 12-16.

20. Маннопова, М. С. (2022). Жаҳон мамлакатларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқаришнинг самарали ёндошувлари. *New innovations in national education*, *1*(6), 4-11.

21. Sultonbekovna, M. M., & Shuxratovich, A. S. (2023). O 'ZBEKISTON QISHLOQ XO 'JALIGIDA YER RESURSLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ASOSIY YO 'NALISHLARI. *Journal of new century innovations*, *23*(3), 39-45.

22. Sultonbekovna, M. M. (2023). OZBEKISTONDA MEVA-SABZAVOTCHILIK KLASTERLARINI RIVOJLANTIRISH VA BOSHQARISHNING OZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Journal of new century innovations*, *23*(3), 25-31.

23. Sultonbekovna, M. M., & Esonovna, A. S. (2023). O 'ZBEKISTONDA INVESTITSIYA MUHITINI SHAKLLANTIRISHNING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Journal of new century innovations*, *23*(3), 58-64.

24. Sultonbekovna, M. M. (2023). MEVA-SABZAVOTCHILIK KLASTERI KORXONALARI FAOLIYATIDA BOSHQARUV MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH. *Journal of new century innovations*, *23*(3), 18-24.

25. Mannopova, M. S. (2022). O 'zbekistonda meva-sabzavotchilik yo 'nalishidagi klasterlarni rivojlantirish va boshqarishning asosiy vazifalari. *Biznes-ekspert*, *1*(6), 48-52.

26. Mannopova, M. S. (2022). O 'zbekiston qishloq xo 'jaligida meva-sabzavotchilik klasterlarini rivojlantirishning asosiy yo 'nalishlari. *New innovations in national education*, *1*(6), 12-16.

27. Mannopova, M. S. (2020). RAZVITIE KLASTEROV V PLODOOVOЩNOM NAPRAVLENII V SELSKOM XOZYAYSTVE I IX FUNKSII. *MINTAQA IQTISODIYOTINI INVESTITSIYALASHNING MOLIYAVIY-HUQUQIY VA INNOVATSION JIHATLARI*, 320-324.

28. Mannopova, M. S., & Xasanov, I. M. (2020). RAZVITIE INVESTITSIY–GARANTIYA PERSPEKTIVNOY EKONOMIKI. *MINTAQA IQTISODIYOTINI INVESTITSIYALASHNING MOLIYAVIY-HUQUQIY VA INNOVATSION JIHATLARI*, 301-306.

29. Mannopova, M. S. (2020). Farg ‘ona viloyatida meva-sabzavotchilik sohasida erishilgan yutuqlar va kamchiliklar. *Farg ‘ona viloyatini innovatsion rivojlantirish: muammolar va echimlar mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari Farg ‘ona*, *1*(6), 124-127.

30. Mannopova, M. S. (2019). Klasterы-kak drayver ekonomiki. II-Mejdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferensiya Agrarnaya ekonomika v usloviyax globalizatsii i integratsii VNIOPTUSK. g. *Moskva*, *1*(9), 23-25.

31. Mannopova, M. S. (2019). Investitsiya bu mamlakat drayveri–istiqbolli iqtisodiyotning kafolatidir. *Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlantirishning dolzarb masalalari. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya ilmiy maqolalar va materiallari to ‘plami. Andijon*, *1*(7), 106-109.

32. Mannopova, M. S. (2019). Osnovnыe problemы v sfere pererabotki plodoovoщnoy produksii v Respublike Uzbekistan. *Obrazovanie i nauka v Rossii i za rubejom,(16)*, 175-180.

33. Mannopova, M. S. (2019). Xorijiy mamlakatlarda aholi bandligini ta’minlashning modellari va ularning o ‘ziga xos xususiyatlari. *Evropa Ittifoqi Erasmus+ dasturining MAGNET–Universitetlar O ‘zbekistonda o ‘rta yosh aholini o ‘qitish va kasbga tayyorlash markazlarining asosiy hamkori*, *1*(5), 150-151.

34. Abdullaeva, S. H. E., & Mannopova, MS (2022). *Osnovnыe napravleniya razvitiya i upravleniya plodoovoщnыmi klasterami. Ta’lim fidoyilari*, *6*(7), 507-512.

35. Sultonbekovna, M. M. (2023). MEVA-SABZAVOTCHILIK KLASTERLARINING RIVOJLANTIRISH VA ULARNI BOSHQARISHNING TASHKILIY TUZILMALARI. *Gospodarka i Innowacje.*, *33*, 419-423.